

דתישכונע

פרשת שלח, תשע"ט, מספר 1323

עבודה זרה בשגגה בראי הדורות

מיכאל קנובסקי

כמו רש"י, רשב"ם, רמב"ם, ורמב"ן דרשו באותה סוגיה:³ "איזו היא מצווה שהיא שקולה ככל המצוות? הוי אומר זו עבודת כוכבים". כלומר, מדובר כאן בעבירה ספציפית אחת, והיא שגגת עבודה זרה. ישנן מצוות נוספות השקולות כנגד כל המצוות, כגון מילה,⁴ ציצית,⁵ יישוב ארץ ישראל⁶ ועוד.⁷ אם כן, למה בחרו חז"ל לפרש שמדובר כאן בשגגת עבודת כוכבים? הרב חיים פלטיאל⁸ מדייק מהפסוק "את כל אשר צנה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צנה ה' והלאה לדתיתכם" (במ' טו:כב-כג). הפסוקים ממשיכים ומחלקים בין שני מקרים: שגגת רבים: "יהיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה", ושגגת יחיד: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה". בכל אחד מהמקרים יש להקריב קורבן אחר; בשגגת רבים – פר לעולה ושעיר עזים לחטאת, ובשגגת יחיד – עז לחטאת.

חטא עבודה זרה שונה במהותו מכל שאר העבירות. הדיבר "אנכי ה' אלקיך" הוא התשתית לכל המצוות, ולכן אומר הספרי:⁹ "מגיד שכל המודה בעבודת כוכבים ככופר בכל התורה כולה". הרב יוסף בכור שור¹⁰ מסתמך על כך בפירושו לתורה, ומסביר את ההבדל שבין פרשתנו, שבה יש חילוק רק בין יחיד לרבים, לבין המקבילה בספר ויקרא, ששם החילוק הוא, כאמור, בין הדיוט לבין כוהן גדול ומלך. וכך הוא כותב: "דכיון שנכשל בעבודה זרה, אפילו מלך ישראל הרי הוא כהדיוט גמור, על שלא נזהר בה, ודינו כהדיוט".

הרמב"ן מעלה אלטרנטיבות שונות למצב שאדם או קהל מישראל יכולים לעבור על כל מצוות ה', כמו שעולה מפשט הפסוקים. במקרה של יחיד, תינוק שנשבה בין האומות, ומתנהג ככל הגויים, הרי הוא עובר על כל מצוות התורה. במקרה של קהל, אנשים שחושבים בטעות, שהתורה ניתנה לתקופה מוגבלת ושכבר עבר

הפרשות "המפורסמות" בפרשתנו הן חטא המרגלים והשלכותיו ופרשת ציצית, אך להלן אתמקד דווקא בעניין אחר בפרשתנו: עשיית חטא בשגגה: "וכי תשגו ולא תעשו את כל אשר המצות האלה אשר דבר ה' אל-משה. את כל אשר צנה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צנה ה' והלאה לדתיתכם" (במ' טו:כב-כג). הפסוקים ממשיכים ומחלקים בין שני מקרים: שגגת רבים: "יהיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה", ושגגת יחיד: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה". בכל אחד מהמקרים יש להקריב קורבן אחר; בשגגת רבים – פר לעולה ושעיר עזים לחטאת, ובשגגת יחיד – עז לחטאת.

ישנה פרשה דומה בתחילת ספר ויקרא, המתחילה בפסוק: "נפש כי תחטא בשגגה מפל מצות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה" (ד:ב). הפסוקים שם מחלקים בין יחיד, לבין עדה, מלך, וכוהן גדול; כל מקרה והכפרה המיוחדת שלו. נתמקד כאן בכמה מההבדלים שבין הפסוקים בפרשתנו לבין אלו שבפרשת "ויקרא".

בספר ויקרא, חז"ל¹ מדייקים מהמילים "מכל מצוות ה'" שאין מדובר בכל המצוות, ושהשגגה המחייבת קורבן בארבעת המקרים היא על חטא שזדונו כרת ושגגתו חטאת. לעומת זאת, מלשון הפסוקים בפרשתנו: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה" משתמע, שמדובר במקרה שעוברים על כל מצוות ה', ולא רק על חטא ספציפי אחד. אולי לכן יונתן בן עוזיאל מוסיף מילה בתרגומו: ולא תעשו אחת מכל המצוות האלה.² אבל חז"ל (ובעקבותיהם רוב הראשונים

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר אילן.
** אני כותב את דבר התורה בהודיה לה' על הולדת הנכדה נטע ציפורה ג'זאן.

¹ בבלי, הוריות ח ע"א.
² נראה שכך גם סובר אבן עזרא בפירושו כאן. אבל הרב אלתר טוביה וין מסביר בספרו "יין הטוב על התרגומים", שכוונת יונתן בן עוזיאל היא על מצווה אחת מיוחדת, קרי עבודה זרה, כך שאין מחלוקת בינו לבין חז"ל במסכת הוריות.

³ הוריות שם.
⁴ בבלי, נדרים לב ע"א.
⁵ בבלי, נדרים כה ע"א.
⁶ ספרי דברים, פי' פו, תוספתא, ע"ז ה, ב.
⁷ כמו שבת (ירושלמי נדרים סוף פרק ג) וגמילות חסדים (ירושלמי פאה א, א).
⁸ חי במאה ה-13 בצרפת, תלמיד חבר של המהר"ם מרוטנבורג.
⁹ ספרי קיא.
¹⁰ חי במאה ה-12 בצרפת, תלמיד רבינו תם.

להביא שנים עשר פרים ושתיים עשרה עיזים כמספר שבטי ישראל, אבל הוא הביא רק שבעה פרים ועיזים, כי חמישה שבטים כבר הוגלו ונשארו רק שבעה.

המלך האחר שעשה מהפיכה דתית חיובית היה המלך יאשיהו, אחרי כמעט חמישים שנה של עבודת גילולים בימי מנשה ובנו אמון. בתיאור (בדברי הימים) של טיהור המקדש וחנוכת המזבח אין אזכור של הבאת קורבנות. במקום זאת קיים דגש על לימוד מחדש של תורת משה, שכמעט נשתכחה בזמנם של מנשה ואמון. חז"ל מזכירים את שפן, סופר המלך יאשיהו, כאחד משלושת האנשים שאילולי הם נשתכחה תורה מישראל.¹²

גם בחנוכת בית המקדש השני הביאו קורבנות על שגגת עבודה זרה. בספר עזרא כתוב: "הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְּנֵי הַגּוֹלָה הִקְרִיבוּ עֹלוֹת לַאֲלֹהֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִים שְׁנָיִם עֶשֶׂר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אֵילִים תְּשֻׁעִים וְשֵׁשׁ כִּבְשִׂים שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה צְפִירֵי חֲטָאת שְׁנָיִם עֶשֶׂר הֶלֶל עֹלָה לַה'" (ח:לה). חז"ל¹³ מסבירים שהקורבנות המוזכרים בפסוק זה היו על חטא עבודה זרה שעבדו בגולה¹⁴ או בארץ ישראל בסוף תקופת בית ראשון: "דתניא, רבי יהודה אומר על עבודת כוכבים הביאום ואמר רב יהודה אמר שמואל על עבודת כוכבים שעשו בימי צדקיהו". מספר הקורבנות שהובאו, הבאת קורבנות על אנשים שכבר אינם חיים, והבאת קורבנות חטאת שהם כעולה,¹⁵ הכול היה הוראת שעה כמסקנת הגמרא שם.

אולי בכל זאת ניתן לקשור פרשה זו לחטא המרגלים שבפרשתנו. בני ישראל מאסו בארץ חמדה (שהישיבה בה, כאמור, שקולה כנגד כל המצוות) ורצו לחזור למצרים, למקום שבו שקעו במ"ט שערי טומאה, או כמו שאמר הנביא יחזקאל "וַתִּזְנֶי אֶל בְּנֵי מִצְרַיִם שְׁכַנְיָךְ" (טז:כו). דור המדבר, שהלך שולל אחרי המרגלים, קיבל את עונשו החמור. ייתכן שרצה הקב"ה לנחם את הדורות הבאים, שאם הם יחטאו ויגיעו לאותה מדרגה שפלה של עבודה זרה, הם יוכלו לתקן את מעשיהם על ידי עזיבת החטא והבאת קורבן, מה שלא ניתן לדור המדבר לעשות.

זמנה, עוברים על כל מצוות התורה. הרמב"ן מבסס את דבריו על מדרש המובא על פסוק ביחזקאל: "בָּאוּ אַנְשֵׁים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְשׁ אֶת ה' וַיֵּשְׁבוּ לִפְנֵי" (כ:א). כתוב במדרש:¹¹

אמרו לו: יחזקאל, עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו? אמר להם: הין (כן). אמרו לו: הואיל ומכרנו המקום לאומות העולם, יצאנו מרשותו.

אחרי חורבן בית ראשון וגלות יהודה חשבו היהודים שנותרו בבבל, שכבר נותק הקשר בינם לבין הקב"ה, ולכן אין להם שום חיוב לקיים מצוות. דוגמה נוספת שהרמב"ן מביא לקהל שעבר על כל התורה בשגגה היא: אנשי ממלכת ישראל, שבעקבות רצף מלכים שעזבו את ה' ועבדו לעגל או לאילים אחרים, ולא הרשו לנתיניהם לעלות למקדש בירושלים, נשתכחה מהם תורת משה. כל המקרים שהרמב"ן מביא אינם מוכיחים שבני ישראל אכן לא קיימו אף אחת ממצוות ה"עשה" או ה"לא תעשה", אבל לכל המקרים האלה יש מכנה משותף אחד: פולחן העבודה הזרה. או בלשון הרמב"ן:

כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום.

לא רק בממלכת ישראל עבדו עבודה זרה. גם בממלכת יהודה עבדו עבודה זרה באופן רשמי. בימי אחז מלך יהודה, בגלל פחדו מרצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל, ביקש אחז את עזרת אשור, וכך הפך למלך וסאל לאשור. אחז הכניס את פולחן אשור ליהודה מרצונו, ככתוב: "וַיִּבְכַּל עִיר וְעִיר לַיהוָה עֲשָׂה בְמוֹת לְקַטֵּר לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּכְעַס אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו" (דבה"ב כח:כה). בנו חזקיהו, שעלה לשלטון אחרי, עשה רפורמה דתית וטיהר את ממלכת יהודה ואת בית המקדש מגילולי אביו. לאחר סילוק העבודה זרה כתוב: "וַיִּשְׁפֹּם יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיִּאָּסֶף אֶת שְׂרֵי הָעִיר וַיַּעַל בַּיַּת ה'. וַיְבִיאוּ פְּרִים שִׁבְעָה וְאֵילִים שִׁבְעָה וּכְבָשִׂים שִׁבְעָה וְצְפִירֵי עִזִּים שִׁבְעָה לְחֲטָאת עַל הַמַּמְלָכָה וְעַל הַמֶּלֶךְ וְעַל יְהוָה וַיֹּאמֶר לְבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים לְהַעֲלוֹת עַל מִזְבֵּחַ ה'" (שם כט:כ-כא). המלבי"ם בפירושו שם מסביר שהחטאות והעולות הם כעין חטאת ועולה שמביאים על שגגת עבודה זרה של ציבור, כמו שכתוב בפרשתנו שמביאים פר לעולה ושעיר לחטאת. המלבי"ם מוסיף, שחזקיהו היה אמור

¹² השניים האחרים הם עזרא הסופר ורבי עקיבא, מדרש תנאים לדברים פרק יא.

¹³ בבלי, הוריות ו.

¹⁴ כמו שמביא הרמב"ן לפסוקים בפרשתנו.

¹⁵ שהרי הפסוק כותב במפורש שהביאו צפירי חטאת, ובסוף הפסוק כתוב: "הכל עולה לה". הגמרא בהוריות מתרצת שהכוהנים לא אכלו מקורבנות החטאת ההם, כמו שעושים בקורבן רגיל של חטאת.

¹¹ ספרי במדבר פיסקא קטו, ד"ה "למען תזכרו".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף